

ISTORIOGRAFIA ÎNTRE POLITICĂ ȘI DIPLOMAȚIE. UN STUDIU DE CAZ

Remus Câmpeanu*

Abstract: *This study does not intend to change the perspective on the publication it refers to, namely Marx's Notes about Romanians, published by the Romanian Academy Publishing-House, in which the famous author – quoting a 19th century French source – records the abuses suffered by the Romanian located within the extra-Carpathian principalities (due to the Tsarist interventionism), as well as in Transylvania (under the pressure of the Hungarian nobility). The publishing of these notes during strained times between the Romanian Labor Party and the other parties in the communist block-generated by the more and more apparent orientation of Romanian leaders towards a national politics – was seen, especially by the Soviet and Hungarian communists, as a gesture of defiance of the „friendly countries” and even of revisionism. Consequently, the diplomatic resonances became apparent. The Soviet and the Hungarian responses are the most renown, and both are worthy of the consideration that this study will give it.*

Keywords: politics, Soviet Block, international relations, communism, historiography.

Studiul de față nu își propune să contureze vreo perspectivă nouă asupra raporturilor dintre câmpul politic, istorie și istoriografie. Potențele ideologice ale istoriei sunt de multă vreme cunoscute și exploatate, așa încât ar fi extrem de greu să ne referim la ele într-un mod cu totul inedit. Dintr-un atare punct de vedere, ne permitem doar a ne limita la a aduce un plus de informație, mai mult sau mai puțin semnificativă, care să confirme modelarea narațiunii istorice în funcție de anumite obiective, politice sau de altă natură. Această tendință este impusă, din păcate, de două valențe ale istoriei, imposibil de ocolit. Pe de o parte, disciplina noastră se înscrie în rândul științelor socio-umane, calitate în care ea reclamă desigur rigurozitate analitică, spirit critic, obiectivitate deplină și procesarea neutră a tuturor datelor cu potențial de apropiere a adevărului. Pe de altă parte, istoria are și o valență educativă, fiind creatoare sau susținătoare de discursuri identitare și având, în egală măsură, un rol determinant în consolidarea conștiințelor etnice.

Nimic nu poate fi mai frumos pentru un bun cetățean atașat de propria sa patrie decât o narativă glorioasă, menită a susține originile sale și ale comunității din care face parte, întotdeauna dintre cele mai bune. De pe o atare poziție, un trecut eroic impulsionează viața de zi cu zi și menține aprinse speranțele unui viitor

---

* Cercetător Științific I, dr. habil., Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca; email: remus.campeanu@acad-cluj.ro; <https://orcid.org/0009-0006-2880-1864>

de calitate, fără uriașe incertitudini existențiale. Această dublă misiune a istoriografiei, focalizată în jurul relației știință-conștiință, provoacă inerente tensiuni în literatura de specialitate, în cea de popularizare și generează deseori serioase obstacole în comunicarea dintre istorici și spațiul public.

De bună seamă, valențele amintite ale studierii trecutului, deseori în coliziune, nu sunt specifice doar scrisului istoric din arealul românesc, ele se manifestă mai peste tot, chiar dacă au grade și intensități diferite. Până și în societăți-paradigmă pentru exercițiul democratic, precum cea americană de pildă, s-au elaborat anumite standarde privind predarea istoriei, care impun cu mai multă sau mai puțină strictețe, procesarea datelor oferite de cercetările recente ce alimentează circuitul educațional. Prins între ciocan și nicovală, între sarcinile sale de cercetător și, în același timp, de educator, specialistului îi revine obligația de a contura o poveste cât mai apropiată de adevăr, care să satisfacă atât cerințele cititorilor, cât și pe cele ale investigatorilor din ambientul său de studiu. Să recunoaștem, un asemenea travaliu este extrem de dificil, motiv pentru care scrisul istoric abundă încă în partizanate, polemici și însuflețiri excesive. Depășind însă considerațiile teoretice, să revenim la subiectul enunțat în titlu, unul nu neapărat legat de instrumentalizarea ideologică a istoriei, ci mai mult de modul în care o acțiune de acest gen, izvorâtă din rațiuni politice, poate conduce înspre tensiuni diplomatice.

Povestea noastră, spre a fi bine înțeleasă, își are rădăcinile în deceniul șase al secolului trecut, mai precis în momentul desfășurării ședinței Secției de Propagandă și Agitație a CC al PMR, la care a fost convocată, să zicem așa, majoritatea istoricilor reprezentativi din România. Era toamna lui 1954, deci la mai bine de un an și jumătate de la moartea lui Stalin, așa încât atacurile la adresa lui Roller s-au întesit vizibil. Ele vizau modul său neprincipial de lucru, funcționarea defectuoasă a instituțiilor de cercetare, calitatea scăzută a proiectelor în derulare, precaritatea publicațiilor de specialitate, greșelile metodologiilor cu care s-a operat și multe alte aspecte negative, exprimate cu mai mare sau mai mică patimă în fața lui Leonte Răutu, șeful secției. Limbile s-au mai descălcit și se pare că supus atacurilor din toate direcțiile, Roller a suferit o asemenea spaimă încât, în autocritica pe care conform obiceiurilor de partid și-a făcut-o, a început să se refere la sine însuși folosind persoana a treia¹.

Nu este în intențiile prezentului studiu a detalia evenimentul, el constituie doar începuturile unei orientări istoriografice cu accente naționale și antisovietice din ce în ce mai vizibile și cu un evident curs politic din care, după cum vom observa, face parte și momentul abordat aici. Să notăm doar că soarta lui Roller fusese deja pecetluită, el fiind trecut în scurtă vreme pe linie moartă, ca adjunct al directorului Constantin Pârvulescu la Institutul de Istorie al Partidului.

---

¹ Pe larg despre această ședință, Felician Velimirovici, *Nu am spus niciodată că Roller nu este Roller. Ședința istoricilor români din 17 noiembrie 1954*, „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, LI/2014, Supliment.

La nici un an după acest start al schimbărilor, dorința de înnoire se accelerează. Încep recuperările de cadre pe criterii de competență, recunoașterile meritelor academice, instalările și reinstalările în fruntea institutelor de profil și a universităților a celor cu adevărat capabili, criticile aspre aduse autorilor marcați încă de amprenta ideologică veche, reconsiderarea evenimentelor majore ale trecutului într-o lumină națională și, nu în ultimul rând, demarează travaliul de elaborare a Tratatului de Istorie a României, cu perspective care, la vremea respectivă, puteau fi considerate ca fiind îndrăznețe. Specialiștii cu greutate își recuperează domeniile de investigație, fapt care, printre altele, a contribuit la o relativă, dar reală delimitare față de mentalul și interesele spațiului politic și ideologic al marelui vecin răsăritean. Până în 1963, instituțiile care marcau prietenia româno-sovietică, adică Muzeul Româno-Rus, Cartea Rusă și Institutul de Studii Româno-Sovietic dispar din peisajul cultural-științific al statului nostru. Nici măcar segregarea socială, cu alte cuvinte originea socială sănătoasă, atât de importantă pentru admiterea în facultăți, nu se mai poate menține sub avalanșa schimbărilor. Toate acestea reflectă, în fond, dorința partidului unic de a căuta o cale de reconciliere cu populația prin autohtonizarea intereselor politico-sociale și prin includerea componentei naționale în discursul public². Și cu aceasta ne apropiem de anul 1964, unul în care, alături de celebra Declarație din aprilie, adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR, se mai petrece un eveniment, nu atât de spectaculos, dar interesant și relevant pentru urmărirea modului în care scrisul istoric tinde să se alinieze intereselor de stat. E vorba de apariția lucrării lui Karl Marx *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*³.

Cartea a fost editată de academicianul Andrei Oțetea⁴ și de profesorul polonez de la Universitatea din Szczecin, Stanislaw Schwann, un specialist consacrat în editarea textelor marxiste, cel care semnalase existența documentelor lui Marx în depozitele Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, în fondul arhivistic *Marx și Engels*. Preluând informația, însuși Oțetea s-a deplasat la Amsterdam, unde a discutat nu numai condițiile de preluare și prelucrare a textelor, obținând în final autorizația de publicare a lor, ci a și beneficiat de ajutorul consistent al directorului institutului olandez, care i-a pus la dispoziție colaboratorii săi pentru diverse operațiuni (reproduceri fotografice, colaționarea textelor imprimate cu manuscrisele autografe etc.)⁵. Se pare că încă din anul 1959, o notă confidențială adresată către CC al PMR anunța deja descoperirea manuscriselor⁶.

² Idem, *Istorie și istorici în România comunistă*, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2015, capitolul „Începutul sfârșitului”.

³ Karl Marx *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1964.

⁴ La data respectivă, director al Institutului de Istorie din București al Academiei RPR.

⁵ Este vorba despre directorul de atunci al Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, prof. dr. A.J.C. Rüter și de colaboratorii săi D.D.P. Nyhoff și dr. D. Schuster. Vezi Karl Marx, *op.cit.*, p. 7.

⁶ Stefano Bottoni, *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională 1944-1965*, Cluj-Napoca, Edit. Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, 2010.

Dar informația se pare că nu a fost foarte bine ascunsă, deoarece în primăvara anului următor, un funcționar al ambasadei polone din București aducea la cunoștința omologilor săi maghiari faptul că Schwann le semnalase istoricilor români documentele de la Amsterdam⁷.

Despre structura lucrării, despre încadrarea istorică a conținutului ei, despre dificultățile întâmpinate în procesarea documentelor și despre tehnicile de editare, vorbesc cel mai bine cei care au fost cooptați în finalizarea cărții, alături de președintele Academiei RPR, și anume Gheorghe Zane și, într-o mai mică măsură, Cornelia Bodea⁸.

Prezentarea pe larg a acestor chestiuni, a cadrului politic în care s-au derulat, a intereselor politice și propagandistice care au stat în spatele proiectului tipăririi notelor lui Marx nu stau în atenția studiului de față. Trebuie să menționăm doar că evenimentul istoriografic se derula într-un moment în care relațiile româno-sovietice, fără a fi pe un curs de evidentă coliziune, se tensionau într-o măsură din ce în ce mai mare. Vizitele lui Hrușciiov de la începutul deceniului al șaptelea al secolului trecut în România au avut un efect cu totul contrar dorinței sale de a calma situația și de a-și întări controlul asupra PMR. Spre exemplu, după cea de-a doua vizită din iunie 1962, comuniștii români din activul superior de partid criticau în ședințele lor atitudinea arogantă a liderului sovietic, tendințele sale de a supraveghea informativ activitatea conducerii de stat, a capilor armatei și a unor funcționari și diplomați de rang înalt, criticile formulate la adresa politicii externe a marelui vecin de la răsărit devenind treptat aspre și intense. Nu era privită cu ochi buni nici ideea avansată de URSS în ceea ce privește conturarea unei piețe economice socialiste unitare în care, desigur, poziția de tutelă să revină statului care a propus o atare structură. În acest complex economic interstatal, rolul de coordonator pe care și l-ar fi asumat autorii și promotorii proiectului ar fi fost mult mai puternic decât cel avut în cadrul CAER-ului.

Dar nu numai partea română, deja decisă să continue drumul pe calea intereselor naționale, era nemulțumită, ci însuși Hrușciiov, presat de conflictele - mai mult sau mai puțin ideologice, dar puternice - cu partidele comuniste disidente din China și Albania, se îndoia de loialitatea statului român în a fi tranșant de partea sovietică. Firește, aceste chestiuni majore de politică internă și internațională sunt bine cunoscute nu numai de specialiștii în istorie contemporană, ci de toți cei interesați de trecutul și evoluția relațiilor internaționale. Evenimentele se cuveneau însă a fi amintite, deoarece ele contextualizează mai bine motivațiile publicării *Însemnărilor* lui Marx și le sesizează mai clar rezonanțele politice, diplomatice, sociale și culturale.

---

⁷ Arhivele Naționale Ungare [infra: ANU], *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet. 00413/1, document din 11 ianuarie 1965.

⁸ De altfel, Cornelia Bodea, deși a contribuit la prelucrarea textului, nu apare între semnatarii *Prefeței și introducerii*, vezi Karl Marx. *op.cit.*, p. 7 și 23.

În fapt, manuscrisele lui Marx cuprinse în ediția Oțetea-Schwann, în număr de patru, reprezintă copii ale unor texte ale altor autori, făcute probabil cu intenția folosirii lor în lucrări pe care Marx urma să le elaboreze cândva în viitor. Trei dintre ele sunt extrase din lucrarea lui Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*⁹, un aspru rechizitoriu sau, s-ar putea spune, un adevărat registru al abuzurilor uriașe comise de imperiul țarist de-a lungul relațiilor sale din epoca modernă cu Principatele Române¹⁰. E firească o atare atitudine a unui autor francez în cadrul bine cunoscut al războiului Crimeii.

Notele lui Marx s-au constituit în funcție de limba lucrărilor din care a preluat, ca atare predominantă este limba franceză. Cea germană este de regulă utilizată pentru intervențiile sale personale în conținutul copiat (părți rezumate din narațiunea lui Regnault, considerații personale pe marginea celor citite etc.). De limba engleză se folosește mai rar, bineînțeles cu excepția manuscrisului al patrulea, care, ținând cont de autorul din care a copiat, e scris în întregime în această limbă¹¹.

Desigur că, în împrejurările politice ale anului 1964, tipărirea unei cărți de acest gen constituia o masivă sfidare a tutelei politice sovietice. Dar în blocul socialist, ofensată de apariția notelor lui Marx părea a fi și Ungaria, deoarece Regnault, în rândurile sale despre Transilvania, era extrem de critic față de nobilimea maghiară și descria în cuvinte dure condiția românilor de acolo. În consecință, publicarea cărții nu mai întruchipa un simplu act istoriografic, ci mai degrabă unul politic, revanșard, chiar revizionist, cu potențial de destabilizare a conștiinței comune menite a menține stabilitatea blocului socialist. Apariția unei lucrări semnate de Marx, cu accente atât de critice față de strategiile politice abuzive ale rușilor din veacul al XIX-lea, era aproape de neimaginat în statele de dincoace de Cortina de Fier. Evenimentul evidenția, dacă mai era nevoie, aspirațiile de autonomie ale comuniștilor români, concepția critică a lui Marx fiind în concordanță cu dorința lor de neatârnamare¹². După cum era de așteptat, reacțiile diplomatice ale „statelor prietene” nu au întârziat să apară. Atenția specialiștilor

⁹ Paris, 1855. Despre Regnault, vezi și Nicolae Iorga, *Din relațiile franco-române. Un scriitor francez despre români și un scriitor român în Franța: Elias Regnault și Grigore Gănescu*, „Analele Academiei Române”, seria II, tom XXXIX, „Memoriile Secțiunii Istorice”, București, 1920, Extras, *passim*.

¹⁰ Unul dintre cele trei manuscrise făcea trimitere și la o altă lucrare a lui Regnault, *La fois de Traité. Les Puissances signataires et L'Empereur Napoléon III*, Paris, 1859, dar pasajele copiate de Marx provin tot din lucrarea lui Regnault din 1855. Interesul pentru acest autor e justificat și prin faptul că a folosit ca sursă scrierile unor autori români ai epocii din generația pașoptistă. Al patrulea manuscris, intitulat *Rușii în Moldova și Țara Românească (The Russians in Moldavia and Wallachia)*, e extras de Marx în 1853 dintr-un autor englez rămas neidentificat, a cărui lucrare pare ca fiind finalizată în 1849.

¹¹ Karl Marx, *op.cit.*, p. 5.

¹² Dragoș Petrescu, *1956 mint identitás formáló tapasztalat*, „Az 1956-os Forradalom Visszhangja a Szoviet Tömb Országában”, Évkönyv, XIV/2006-2007, Budapest, 1956-os Intézet, 2007, p. 177-200.

interesați de subiect s-a focalizat cu precădere asupra modului în care statul sovietic și-a exprimat nemulțumirea¹³. În cele ce urmează însă, narațiunea de față își va îndrepta atenția asupra opiniei comuniștilor din Ungaria, așa cum se reflectă ea în corespondența diplomatică.

Instaurarea regimurilor populare nu reușise să elimine fricțiunile dintre partidele din cele două țări. Încă din 1949, după întâlnirea delegațiilor lor, ungurii și-au exprimat o stare de îngrijorare în legătură cu politica promovată de PMR în domeniul culturii, pe care o evaluau ca fiind vădit antimaghiară. La solicitarea lor, liderii de la București nu au formulat decât răspunsuri evazive¹⁴. Mai mult decât atât, Plenara din noiembrie-decembrie 1961 a CC al PMR indica rezolvarea chestiunilor etnice prin mijloacele comunismului național, stârnind noi îngrijorări la Budapesta¹⁵.

În ambientul unei relații, în aparență pașnice, dar marcate de tensiunile și suspiciunile ce veneau din istorie, guvernul maghiar a „tresărit” din nou la vestea publicării însemnărilor lui Marx. Reacțiile diplomatice vizând acest eveniment sunt surprinse în corespondența secretă, purtată între ambasada RP Ungariei din România și Ministerul de Externe de la Budapesta. Este, firește, o chestiune de detaliu a relațiilor dintre cele două state socialiste, dar e vorba de documente inedite, care merită totuși semnalate și introduse în circuitul istoriografic.

Probabil că la sugestia specialiștilor maghiari, se ceruse compararea notelor lui Marx din ediția Oțetea-Schwann cu textul din cartea lui Regnault și cu cel din manuscrisele originale, spre a se demonstra că însemnările nu reprezintă în niciun caz opinia anti-rusă și anti-maghiară a celui care le-a făcut, ci sunt simple copii realizate în scopul unei eventuale valorificări ulterioare, echivalente unor fișe de lectură. Pe acest subiect, o notă nedatată și nesemnată, sosită la Ministerul de Externe al RP Ungare, descria ediția *Însemnărilor* și rezuma subiectul ei, menționând că manuscrisele sunt la Amsterdam, cartea lui Regnault s-ar putea afla în fondul Bibliotecii Metropolitane Szabo Ervin¹⁶, și că procesul de confruntare al materialelor ar necesita un timp îndelungat. Se mai arăta că Marx nu a cercetat toată lucrarea lui Regnault, ci s-a oprit doar asupra evenimentelor descrise de

¹³ Un episod al reproșurilor formulate de URSS s-a manifestat, spre exemplu, în septembrie 1965, cu prilejul întâlnirii dintre Ceaușescu și Brejnev, când acesta din urmă a menționat printre altele că academicienii sovietici au evaluat manuscrisele, în opinia lor ele nedepășind limitele unor simple însemnări din autori burghezi. Ca atare, din punct de vedere științific, scrierile respective nu au consistență și nu reflectă poziția lui Marx, deși editorii le prezintă arbitrar ca întruchipând concluzii ale sale. Vezi Mioara Anton, Ioan Chiper, *Instaurarea regimului Ceaușescu: continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, București, Edit. Institutului de Relații Internaționale „Nicolae Titulescu”, 2003, p. 163.

¹⁴ Dragoș Petrescu, *op.cit.*, *loc.cit.*, Aspecte menționate în stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 19 februarie 1949.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Teoretician performant în domeniul științelor sociale, devenit treptat revoluționar anarho-sindicalist, decedat în anul 1918.

autorul francez din perioada cuprinsă între anii 1777-1848, una propice pentru evidențierea abuzurilor imperiului țarist¹⁷.

Tipărirea *Însemnărilor* a stat în atenția diplomației maghiare din România de la bun început, ea străduindu-se să dea încontinuu consistență informațiilor transmise spre Budapesta. Într-una dintre adrese, se specifica faptul că ediția Oțetea-Schwann este greu de procurat de către ambasade, că apariția ei e motivată de rațiuni politice, că proiectul s-a finalizat fără știința „tovarășilor sovietici”, că ambasadorul URSS la București, I.K. Jegalin¹⁸, după ce și-a depășit surprinderea, le-a subliniat liderilor români caracterul tendențios al cărții și că editorii au lăsat să se înțeleagă că Marx împărtășește opinia autorului francez, sursă a notelor sale.

Adresa mai susține că la intervenția partidelor prietene din spațiul sovietic și cel maghiar, PMR și-a asumat retragerea lucrării din librării, dar exprima totodată îndoieli în această privință. În ceea ce privește soarta tirajului masiv al cărții, documentul adăuga că se află încă la editură și că nu s-ar fi aprobat desfacerea ei, deși, pare-se, s-ar pregăti o a doua ediție. Ca sursă a veștilor despre posibila comercializare a *Însemnărilor*, este indicată librăria 17 din București, cu care cineva din organigrama ambasadei e posibil să fi avut o legătură mai strânsă¹⁹.

De altfel, în aceleași zile, ambasada maghiară din capitala noastră transmitea Budapestei alte detalii interesante despre circulația cărții. La data transmiterii mesajului, nici ambasada bulgară nu reușise să o procure, cea a Republicii Democrate Germane intrase de curând în posesia ei, iar diplomații francezi aflaseră mai demult de ea și se arătau și ei interesați în a o deține. Oricum, și în această corespondență se manifesta o stare de neliniște, exprimându-se temerea că notele lui Marx erau instrumentalizate în sensul dezvoltării unor sentimente antisovietice și antimaghiare, cu precădere în rândurile intelectualității române. Se recomanda organizarea unei dezbateri pe marginea *Însemnărilor*, într-o viitoare conferință a istoricilor români și maghiari²⁰.

Un raport secret trimis de Ambasada RP Ungare în 12 ianuarie 1965 Ministerului de Externe detalia evenimentele, punctând apariția volumului, povestea descoperirii manuscriselor, călătoria lui Oțetea la Amsterdam, tratativele sale cu conducerea Institutului Internațional de Istorie Socială etc²¹. Actul avertiza asupra strategiei editorilor de a cultiva o intenționată confuzie, dându-se impresia că *Însemnările* reflectă opinia lui Marx, când în realitate, prin publicarea lor, se urmărește consolidarea sentimentelor antirusești și antimaghiare în conștiința

¹⁷ ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet. 00413/2, document nedatat.

¹⁸ De notat, printre altele, contribuția sa la organizarea vizitei din 1963 a lui Hrușciiov în România. Vezi Dan Cătănuș, *România și schisma sovieto-chineză. Concluzii despre ultima vizită a lui N.S. Hrușciiov. 1963*, „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2002.

¹⁹ ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet. 00413/1, document din 11 ianuarie 1965.

²⁰ *Loc.cit.*, document din 7 ianuarie 1965.

²¹ Vezi aceste chestiuni și la Marian Haiduc, *With Marx against Moscow*, „Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Historia”, 65/2020, nr. 2, p. 21-41.

poporului român. E criticat și faptul că în text, în loc de sintagma „imperiul țarist” apare cuvântul „rus/ruși”, ceea ce insinuează o continuitate istorică a abuzurilor în relațiile româno-rusești, prin relativa echivalare a imperiului țarist cu statul sovietic. În perspectiva celor ce informează de la București, se menționează că manuscrisele nu au nimic de-a face cu stilul scrierilor lui Marx, ci mai degrabă reflectă poziția ostilă a liderilor români față de partidul comunistilor sovietici. Notele lui Marx nu asumă, doar consemnează concepțiile autorului francez, clar influențate de atmosfera politică a epocii în care au fost formulate.

Se mai notează în raport că *Însemnările* sunt și purtătoare ale unui spirit antimaghiar, deoarece făcând trimitere la revoluția pașoptistă din Transilvania, insistă cu precădere asupra erorilor strategice ale lui Kossuth în ceea ce privește problema națională și asupra caracterului benefic al alianței dintre trupele lui Iancu și cele intervenționiste ale habsburgilor și rușilor. În sfârșit, se propune din nou confruntarea textului lui Regnault cu notele lui Marx, spre a se decanta doza de originalitate a celor din urmă. Interesant este faptul că, la finalul documentului, cineva a notat că subiectul era cunoscut de specialiști și că, la data respectivă, el nu impunea nicio reacție diplomatică sau științifică, sugestia distanțându-se astfel de sfera generală a îngrijorărilor politice și diplomatice²².

O altă notă de mână trimisă de reprezentanța diplomatică a Ungariei la București își informa Ministerul de Externe că ambasadorul Iugoslaviei în România, Milatovici, i-a vorbit ambasadorului maghiar despre o discuție cu directorul Institutului de Istorie al PMR, Ion Popescu-Puțuri. Referitor la *Însemnări*, acesta din urmă a declarat că și în situația în care manuscrisele nu ar reflecta optica lui Marx, apăsarea țaristă tot nu ar putea fi contestată. El ar fi afirmat următoarele: „...turcii au venit și au plecat, au jefuit, dar principalii spoliatori, considerați și de cronicari așa, au fost rușii. De ce să fi stârnit lucrarea lui Regnault un interes așa de mare din partea lui Marx? Evident pentru că el era de acord cu autorul francez”²³.

Se revine curând la notele lui Marx într-un nou raport trimis peste câteva zile la Budapesta de personalul Ambasadei R.P. Ungară din București. Aici se arată că lucrarea se poate achiziționa foarte greu, doar pe sub tejghea, că se manifestă un mare interes pentru ea și că, în locul unei noi ediții, se plănuiește o reluare a tirajului primeia. Nu se pune deci în mod real problema retragerii cărții. Se revine asupra mărturisirilor ambasadorului iugoslav consemnate în nota anterioară, adăugându-se o altă afirmație a acestuia potrivit căreia *Însemnările* denotă o anume nervozitate a liderilor români, manifestată în legătură cu integritatea teritorială a statului lor. Se mai menționează în acest document că ambasadorul maghiar a încercat să relaxeze tensiunile, spunând răspicat că îngrijorările românilor sunt

²² ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet 00413/2, document din 12 ianuarie 1965, semnătură indescifrabilă.

²³ *Loc.cit.*, document din 27 ianuarie 1965, semnătură indescifrabilă.

nejustificate, că Ungaria nu are niciun interes revizionist în zonă și că practică o politică externă deschisă, chiar dacă, pe alocuri, în blocul socialist, în toate părțile, mai sunt licăriri de sentimente, idei și principii naționaliste.

Ambasada maghiară, după cum reiese din raport, tatonase însă și alte surse. Una dintre ele, din interiorul Editurii Academiei R.P.R., în destăinuirile sale, a recunoscut că se vorbea despre proiectul publicării notelor lui Marx cu mult înainte ca acesta să fi fost pus în aplicare, dar nimeni nu ar fi crezut cu adevărat că va fi finalizat. Sursa însă se întreba de ce dacă maghiarii, într-o perioadă ca aceasta, au avut voie să publice documente despre Horthy²⁴, românii nu ar fi avut voie să procedeze la fel cu notele lui Marx. O altă sursă, un consilier de la Ambasada Iugoslaviei, abordat fiind de cineva din personalul diplomatic maghiar pe tema oportunității apariției *Însemnărilor* cu substanțialele lor referiri la Basarabia și Transilvania, a reacționat răspunzând că „tovarășii români” și-au reafirmat cu tărie prin această carte dorința de a menține pe veci granițele țării lor în limitele stabilite, despre această problemă discutându-se și la o recentă întâlnire dintre Tito și Dej. Și în sfârșit, a treia sursă, consilierul Fidler de la ambasada polonă, știa că profesorul Schwann le-a semnalat românilor manuscrisele de la Amsterdam încă din 1960.

Raportul oferea și surse bibliografice, subliniind că *Însemnările* erau citate în scrisul istoric românesc încă dinainte de publicarea lor, de unde bănuiala că ele au circulat și în formă manuscrisă, cel puțin în cercul restrâns al specialiștilor²⁵.

Interesul pentru ediția Oțetea-Schwann nu se limita doar la mediul diplomatic al statelor direct „afectate” istoric de apariția ei. De pildă, Ambasada Republicii Democratice Germane din Sofia trimitea o informare către Ambasada R.P. Ungare, transmisă apoi prin intermediul ultimei Ministerului de Externe maghiar, în care semnală câteva noi realizări ale scrisului istoric românesc. Documentul alocă desigur un spațiu consistent *Însemnărilor*, reluând aventura descoperirii și publicării lor, rezumându-le subiectul și făcând câteva considerații asupra lor. Descrierea volumului era amplă, dar conținea chestiuni deja bine cunoscute la data aceea. Interesante se arătau însă considerațiile. Cărții i se reproșa faptul că exacerba acțiunile intelectualității burghezo-democratice române, că partea ei introductivă era menită a consolida politica națională a P.M.R., că justifica istoric preluarea Transilvaniei de către români, că repunea în discuție problema Basarabiei, că nu făcea distincție între poporul rus și țarism, că modul în care s-a făcut traducerea manuscriselor era insinuant, folosind accente dure în descrierea rușilor și ungurilor, că se plasa în siajul celebrei *Declarații din aprilie* a Plenarei largite a C.C. al P.M.R. etc. Informarea evidenția dezacordul mediului diplomatic socialist de la București, care a considerat ca inoportune atât forma vădit naționalistă cât și

²⁴ E vorba de volumul *** *Horthy Miklós titkos iratai (Scrieri secrete ale lui Miklós Horthy)*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1962.

²⁵ ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet. 00413/1, document din 30 ianuarie 1965. În ceea ce privește citarea rapidă a *Însemnărilor*, e vorba de lucrarea *Destrămarea Monarhiei Austro-Ungare. 1900-1918* [editori C. Daicoviciu, M. Constantinescu], Edit. Academiei R.P.R., 1964.

momentul publicării notelor lui Marx. Corespondența mai exprima o îngrijorare, și anume aceea că unele gazete occidentale au evaluat *Însemnările* ca act de contestare a îndreptățirii includerii Basarabiei în statul sovietic²⁶.

În cele din urmă, rezonanțele diplomatice ale acestui eveniment editorial s-au stins, copleșite fiind de alte momente istorice mult mai importante. Dar el este important, deoarece reprezintă un bun exemplu pentru modul în care putea și poate fi manipulată istoria, sub presiunea propagandei și a diverselor interese mai mult sau mai puțin majore. Documentele prezentate aici nu schimbă perspectiva asupra celor petrecute în prima jumătate a deceniului al șaptelea a secolului trecut. Nici nu ne-am propus așa ceva. Specialiștii cunosc foarte bine perioada, s-au conturat evaluări istorice excelente legate de ea. Dar detaliile își au întotdeauna importanța lor.

---

²⁶ ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet. 00413/3, document din 28 aprilie 1965. Disputa istoriografică legată de Transilvania nu gravita doar în jurul *Însemnărilor*. Ambasada maghiară de la București aducea la cunoștința Ministerului de Externe propriu că un istoric din România, Lajos Demény, a atras atenția asupra faptului că cercetătorii români au sesizat un pasaj în opera lui Anonymus care vine în sprijinul teoriei continuității daco-romane [ANU, *Fond Ministerul de Externe*, nr. pachet 002071, document din 28 februarie 1965].